

La recerca d'una poètica constant en Maria Beneyto

[Maria Beneyto's search for a poetics of constancy]

ISABEL ROBLES

Poeta i traductora

RESUM: Si pensem en tot el recorregut personal i creatiu de Maria Beneyto, és realment una dona i escriptora admirable. Aquest article aprofundeix en la seua poètica per a posar en relleu el fet que Beneyto va ser una escriptora valenta i rebel que va denunciar les injustícies i les dictadures, així com les pretensions patriarcals i masclistes exercides contra les dones. Lluny de la multiplicitat de dones que va descriure, ella no va acceptar designis bíblics ni restriccions de l'ideal de l'àngel de la llar, sinó que els va condemnar i destruir en la seua prosa i poesia.

PARAULES CLAU: Maria Beneyto, àngel de la llar, retòrica bíblica, poesia social

ABSTRACT: If we think about Maria Beneyto's entire personal and creative journey, she is truly an admirable woman and writer. This article delves into her poetics to highlight the fact that Beneyto was a brave and rebellious writer who denounced injustices and dictatorships, as well as patriarchal, sexist pretensions exercised against women. Far from the multiplicity of women she described, she did not accept biblical designs or constraints from the ideal of the angel of the house, but condemned and destroyed them in her prose and poetry.

KEYWORDS: Maria Beneyto, angel of the house, Biblical rhetoric, social poetry

Recepció: 14/01/2025. Acceptació: 03/02/2025. Publicació: 01/06/2025

La celebració de Maria Beneyto com a Escriptora de l'Any 2025 per part de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua és una ocasió molt benvinguda que ens permet rellegir la seua obra, sentir la seua presència entre nosaltres i recordar el lloc d'importància que li correspon com a notable escriptora de la literatura valenciana i catalana. Per a les escriptores, a més a més, representa el reconeixement renovat a una de les nostres predecessores més pròximes i la constatació que existeix també entre nosaltres una tradició de literatura feta per dones que cal reivindicar i freqüentar tot valorant el seu llegat. Recordem, a més de Beneyto, per exemple, Anna Rebeca Mezquita, Maria Ibars, Matilde Llòria, Beatriu Civera, Sofia Salvador, Carmelina Sánchez-Cutillas i Isabel-Clara Simó, entre moltes altres. Seria un greu error considerar que les escriptores que han vingut després són òrfenes de mares literàries, i que la pròpia escriptura hauria de començar des de zero o sols amb un patrimoni masculí.

Em propose ací fer una primera aproximació als primers poemaris de la poesia en català de Maria Beneyto, amb incursions en dos dels primers llibres en castellà, atès que la manera més lògica d'aconseguir un panorama més complet de l'obra d'una escriptora o escriptor és la lectura de la seua creació en qualsevol altra llengua que haja conreat. Això em condueix a dedicar una certa atenció a alguns aspectes que ajuden a orientar el meu propòsit, com ara el seu bilingüisme, del qual deia Lluís Alpera en «Introducció a la poesia de Maria Beneyto»: «D'entrada podem manifestar la nostra coincidència amb J. Ballester que l'obra poètica de Maria Beneyto segons quina llengua utilitze podrà oferir un to diferent, encara que qualsevol obra creativa forma part de tot un conjunt anímic i d'una cosmovisió de l'existència ben difícil de destriar en l'artista» (1997: 16). Sobre aquesta observació, a tindre ben en compte, tornaré en breu. De moment vaja per davant una informació sobre els llibres de l'escriptora que el mateix Alpera oferia, en una classificació en quatre fases, del conjunt de tota la poesia i la narrativa, tant en castellà com en català: una primera —«fase absolutament lírica», amb un total de sis poemaris en castellà

i dos en català— que va des de 1947, any en què publica el seu primer poemari en castellà, *Canción olvidada*, fins a 1957. Una segona, de 1958 a 1969 quan es dedica a la narrativa, novel·la i narracions curtes, amb tres títols en castellà i un en català. Una tercera, de 1974 a 1977, en què retorna a la poesia, amb dos poemaris en castellà i un en català. Una quarta fase, «no conclosa», que inicia el 1990 amb la recuperació de *La dona forta* i la concessió del Premi d'Honor de les Lletres Valencianes (1992) i, per fi, «l'aclaparadora eclosió de poemaris, a l'estil del moment més dolç de l'Estellés, amb sis poemes en castellà, un en català i un conte ben curt en vers també en català i una antologia en català i castellà» (1997: 14).

Pel que fa a la producció en català concretament, Beneyto va publicar els següents poemaris: *Altra veu* (1952), i *Ratlles a l'aire* (1956), que se situarien en la primera fase de la classificació feta per Alpera. *Vidre ferit de sang* (1977), que ho seria en la tercera. I *Antologia poètica* (1993), *Després de soterrada la tendresa* (1993), i *Poemes de les quatre estacions* (1993), que se situarien en la quarta. Posteriorment, potser caldria afegir-hi, tenint en compte que el mateix autor considerava aquesta etapa com a «no conclosa», els poemaris *Elegies de pedra trencadissa* (1997), *Quasi un poc de res* (2001) i *Bressoleig a l'insomni de la ira* (2003).

Com es pot observar, hi ha un predomini clar del castellà. En relació a aquest fet i al «to» en què Alpera i Ballester coincidien, li pregunta el primer en l'entrevista amb Maria Beneyto:

P. Hi ha una cosa interessant que voldríem saber: determinats temes, els pots expressar millor en una llengua i uns altres diferents en una altra, això com ho veus?

R. Pot ser veritat, perquè em sent més intimista en la poesia valenciana. La poesia social no podia fer-la amb la mateixa facilitat que la feia en castellà, perquè era un altre món, altres coses les que jo volia dir. Llavors tornava al meu paradís perdut o quelcom semblant, i em trobava a mi mateixa i parlava de mi mateixa i, quan parlava en castellà, que era l'època de la poesia realista i tot això, pensava més en el món i fugia de mi mateixa i parlava d'uns altres temes: de la relació del món més o menys hostil que

m'envoltava. En la poesia feta en la nostra llengua em refugiava més en mi mateixa i parlava d'un clima més idíl·lic, més íntim. (1996: 59)

Podem avançar, doncs, que els primers poemaris, publicats en els anys en què conreava la poesia social trobarem la defensa dels desheretats, però caldria afegir explícitament «tot incloent-hi l'específica i múltiple defensa de les dones». Que no és poca cosa. Perquè la defensa dels desfavorits, dels oblidats, dels condemnats, no sempre implica que les dones també estiguen presents si no hi ha la convicció i l'empeny, diguem-ne, per la causa. Cal ressaltar aquest fet perquè Beneyto els tenia; en el seu món les dones tenen una existència, mentre que en el de més d'un coetani no.

La desfeta de «l'àngel de la llar» en Maria Beneyto i les malediccions bíbliques

De l'obra poètica en català, amb les incursions en la poesia en castellà quan és convenient i enriquidor, com queda dit, em propose detectar els personatges, valors, aspiracions o pretensions que l'autora transmet en relació al conegut «àngel de la llar». Si bé té l'origen directament en la poesia, i posteriorment es pot trobar en la creació en general, sabem que es pot detectar en qualsevol altra situació o valor que tinga a veure amb l'així anomenada feminitat. O, dit d'una altra manera, amb l'invent construït per la cultura patriarcal, destinat a les dones, per a que aprenguen, accepten i practiquen una màxima molt senzilla: que la seua felicitat consisteix a fer feliços als altres, sense importar que elles manquen d'una vida pròpia i siguen unes solemnes dependents, sense criteri ni aspiracions. Allò important és aconseguir que la superioritat i el poder d'un sexe predomini, que l'altre siga secundari i submís i que, a més a més, ho accepti amb alegria.

Sense obviar que hi ha precedents anteriors en la literatura, qui vertaderament va donar carta de presentació i va encunyar aquesta construcció és el títol d'un poema, «The Angel in the House», del poeta i crític anglès Coventry

Patmore (1823-1896), que narra la relació amb la seua primera esposa, Emily Augusta Andrews (1824-1862), a qui ell considerava l'ideal de dona victoriana. Conegut des de finals del segle XIX en què assolí gran fama, tot i haver estat publicat en 1854, aquest ideal contemplava una sèrie de virtuts socials acceptables en l'època que la dona cultivava dins de la família com a esposa i mare sacrificada, amorosida, plena de dolçor, depenent del marit i sempre definida en relació amb ell. Amb aquest mateix personatge es va trobar Virginia Woolf quan tractava d'escriure lliurement les seues novel·les —i el va haver d'assassinar—, segons narra en «Profesiones para las mujeres» (69 i 70). Perquè si s'havien d'aconseguir les condicions materials dignes per a portar endavant l'acte de la creació, que com sabem va descriure i reivindicar fins a la sacietat en *Una cambra pròpia*: l'espai propi per a escriure tranquil·lament, més els diners, l'assignació econòmica que permet la formació per a convertir-se en escriptora i no haver de dependre de ningú, no era menys important fer front a l'ideal victorià de la feminitat. Com a escriptora, però també com a dona, s'havia de vencer una sèrie d'obstacles que potser començaven pels propis fantasmes.

Cal celebrar que les dones de tots els temps facen per matar l'àngel, o els àngels propis, que per una altra part són prou col·lectius. Al respecte, i entre nosaltres, no puc estar-me de mencionar la manera com Maria Aurèlia Capmany, sense ser l'única, va tractar l'assumpte. En una de les seues *Cartes impertinents* (1975), «D'una assassina a una dona de bé», es feia ressò de l'assassinat que proclamava la seua admirada Virginia Woolf. Després de rebre els bonegons suaus de l'àngel tot animant-la a ser comprensiva i amable, a dir coses boniques, un dia es va mirar a l'espill i va descobrir amb terror que ja no existia. En compte de la seua cara decidida i aspra, li retornà una cara tendra, mig adolorida mig extasiada. Aleshores va descobrir que aquella era la seua mort, la seua desaparició definitiva. Capmany també fou capaç d'eliminar l'àngel. I s'adreça a les dones d'una manera clara i contundent, però també alliberadora, perquè seguisquen eixe camí: «Aplica't la història, senyora de bé, i creu-me: si vols fer alguna cosa de bo en aquest món, i no et resignes a ser un esbós de persona, assassina l'àngel de la llar; només així començaràs a viure» (cit. en Palau i Vergés 102).

A poc que pensem en l'obra de Beneyto, les dones que hi transiten són rebels i valentes en les seues actuacions, o davant la impossibilitat de ser-ho prenen la paraula per a denunciar la seua situació d'injustícia o d'insatisfacció, el seu sofriment, per a lamentar la manca de llibertats davant de la vida que hom les assigna o espera d'elles. I en un altre sentit, manifesten els seus desitjos i somnis, o expressen la seua visió en allò de ser mares, filles i esposes lluny del sotmetiment, la renúncia i l'obediència típica de les construccions patriarcals, masclistes, per a elles. Aquest posicionament anuncia, sense reserves, com els seus poemes li planten cara a l'ensinistrament i les pretensions de l'àngel de la llar.

Julio Manegat, en el pròleg a *María Beneyto. Poesía (1947-1964)*, menciona un tret constant que no abandonarà l'escriptora a partir del seu segon poemari en castellà, *Eva en el tiempo* (1952):

María Beneyto ha sabido encontrar una personalísima versión femenina de la poesía y, en esta visión, una presencia de signo femenino, de mujer intemporal, que llega hasta la raíz de cualquier elemento por ella tratado. [...] Ella ya sabe que su canción no será exaltada y gratuita, no será blanda ni fácil; su misma condición femenina, su mismo ser Eva en el tiempo, la sitúa ante el dolor del que, la naciente voz, no quiere huir, sino someterse. (14, 15)

Una sèrie de poemes, tant en castellà com en català, són clars exemples d'aquesta «presencia de signo femenino», com ara el tres poemes que pertanyen al llibre mencionat. En el poema «La cansada», es pot trobar la lamentació pel dolor viscut i el llegat de l'esperança per a altres en el futur:

Aquí quiero quedarme, aquí dejarte
alma mía dolorida, desangrada,
mujer astral que tienes la estatura
del dolor, y los años de mis dientes.
Aquí a salvo, te dejo,
protegida tan sólo por el día,

hasta que te disuelvas en las gentes
que sueñan la esperanza, o en los niños
que tienen que nacer. (Manegat 59)

O en «La penitente», sentim la queixa de ser condemnada pel fet de ser dona, l'hereva d'Eva, un àtom, i haver d'assumir-ho callada. A més de manifestar el dolor sincer, sobretot en els dos primers versos, em sembla detectar-hi una finíssima ironia, i en definitiva una crítica, que Beneyto utilitza en reclamar a aquell totpoderós que la va condemnar almenys la «capacidad de fuente» per plorar per tots «fieramente»; intensitat que millor es podria aproximar a la potència del pecat i del càstig. La mateixa funció hi farien els mots «Átomo » i «callada». Ironia i crítica que es pot detectar en altres poemes seus:

Hondamente mujer, estoy mirando
y en la múltiple carne sollozando.
Me dé el Señor capacidad de fuente
que he de llorar por todos, fieramente.
Átomo de Eva yo, la condenada
al recuerdo fosquísimo. Y callada. (Manegat 60-61)

Pel que fa a «La peregrina», ens trobem davant d'un poema emblemàtic, impressionant, sobre la llibertat desitjable per a les dones. De 105 versos ben mesurats, amb abundància de decasíl·labs i alexandrins o hexasíl·labs, llenguatge directe i ric, to atrevit i valent. Una mena de manifest vital, rebel, que rememora amb calma el recorregut pel mon aliè de la dona que abandona el lloc de sotmetiment i de buidor a què està destinada a causa de les malediccions bíbliques: un altre atemptat contra les dones, molt més antic que l'àngel de la llar, amb les mateixes pretensions però amb un plus afegit de càstig, propi de la construcció patriarcal en l'origen:

Yo era la mujer que se alzó de la tierra
para mirar las luces siderales.

Dejó el hogar con apagados troncos
cansada de ser sólo estela de humo
que prolongase así mi ser ardido.

Esa mujer del hueco tibio
que siempre fue y sería,
se despertó del sueño profundo de la especie
para buscar, a plena luz, caminos.
La inquieta,
la andariega mujer
a quien no bastan dulces
menesteres pequeños,
ésa me fue de súbito encontrada
en los más hondos pliegues de mi túnica. (Manegat 61)

Aquesta dona rebel sabia que a la llar romanien els fills plorant, i la filosa i altres petites coses femenines cridant, i no va renunciar al seu anhel perquè els camins oferien la música, altes aurores, les muntanyes que sempre estaven lluny. En definitiva, va veure ciutats de ciment, de ferro, la fam i l'abundància, la injustícia i l'esperança; les mirava tot volent ser la mà que es tendeix a la pena, al clamor que amagava la ignomínia. Finalment, al cim d'un mont trobà els homes apinyats reunits:

Era la meta, al fin, de mis pisadas.
Me acerqué con el triunfo cenital en los ojos,
con un contento de alas en mis hombros,
pero no me dejaron entregar mis palabras
porque en ellos la ira de Dios resplandecía.
Bíblicas maldiciones inflamaron mi oído
y me dijeron Eva una y mil veces,
manantial del dolor, impúdica pureza,
hembra evadida del rincón oscuro,
del lugar de vigía en la ventana,
desertora

de la orilla del fuego
y el hogar apagado...

Vergüenza de mi sexo acongojó mis hombros
que se creyeron alas para el vuelo.
Vergüenza de bajar de las alturas
sin traer la palabra que buscaba. (Manegat 63)

La rebel·lió decidida sembla trontollar, però, davant el desànim cap al final del poema; l'esforç i la valentia de la Peregrina quedarien per tant neutralitzats, reduïts a un mer intent. Tot i amb això, cal llegir amb cura perquè la Peregrina posa condicions per a deixar de ser-ho. Després d'intentar trobar una mica de llum que justifiqués el seu procedir, en altes assemblees, no va trobar sinó homes enganyadors d'altres homes que arropaven el seu buit. Per això proclama:

Mujer que soy, mujer profundamente
maldecida por Dios desde el vivir primero,
dejaré la obsesión de los caminos
cuando Eva en mí pida perdón al alba
y vuelva a serme la mujer discreta,
callada y sedentaria, junto al fuego
y la ventana eterna. (Manegat 63)

La veu poètica enuncia una possible renúncia però també una condició que inclou una transformació radical i que està per veure si es complirà: demanar perdó com a pecadora, l'àtom d'Eva en ella, i tornar a ser la dona d'abans. De la mateixa manera que el final immediat del poema aporta més situacions possibles per les quals podria renunciar al seu desig de caminant —que no hi haja fills que somien en emular la seua activitat, o si el seu anhel finalment de llibertat s'haguera consumit—, tanmateix, cadascuna introduïda per un clar dubte: «Tal vez». A més d'interpel·lar al responsable màxim de la condemna amb to notòriament desafiant:

Volveré y estaré por siempre quieta
tal vez porque ya entonces no haya hijos dormidos
que sueñen en mi sangre caminante
sus ansias andariegas.
Tal vez porque la entrega diferida
de la vida recóndita que llevo
se me haya consumido inútilmente
buscando —¿qué, Dios del Edén terrible?—y a ciegas caminando,
interrogando... (Manegat 63, 64)

Davant d'aquests versos tan colpidors, em plantejo si, potser, aquest final no està pensat per a eludir una possible censura. Puix les malediccions bíbliques, venen a ser com manifestacions de l'ideal de l'àngel de la llar, i assolint aquestes formes, cal no excloure la censura franquista que l'any 1952 estava en ple exercici i que, tot i afectar molt cruelment a totes les persones i continguts «no afectes al règim», vigilava especialment que es complira el destí més ultraconservador i depenent per a les dones: la llar, els fills, el marit, el treball domèstic, la religió. No puc estar-me de pensar que hi ha prou textos en l'obra de la nostra escriptora, on la seua veu no admet dubtes sobre la coherència d'allò que propugna; que no abandona la seua paraula justa i valenta per impossible, a no ser a causa d'algun imponderable. I en aquest cas, busca i empra altres possibilitats. La meua reflexió comença a trobar llum quan localitze la següent declaració de la poeta:

Eva en el tiempo era uno de aquellos intentos de aludir, por medio de reminiscencias bíblicas a la situación del país. La poesía femenina del momento supo mucho de ello, aunque mi Eva fue más producto de la casualidad que de otra cosa. Sus editores me pidieron un libro escaso de páginas, por lo que hube de reducirlo y crear otro libro que lo continuase y lo completase a un tiempo y ese libro fue *Criatura múltiple*. (Jato 15)

Ens trobem lluny de la publicació de *La dona forta* (1967) i molt més encara de la segona edició (1990), en què Beneyto afegeix una nota introductòria

amb el títol «Uns mots de l'autora, vint-i-cinc anys després» i on fa unes declaracions importantíssimes sobre la censura; un aspecte que no s'ha d'obviar, que comentarem més endavant.

Però tornem als nostres exemples. Sense anar més lluny, el poema «¿Desarraigo...?», també del llibre *Eva en el tiempo*, recolzaria la idea de no deixar de caminar:

No arraigar. Porque es ése
el concepto perfecto de la vida,
el secreto profundo del secreto.
[...]
Evitar el arraigo viendo cielo
y así evitar las fuerzas de amor, dolor y fiebre
que nos imantan. Es ésa la verdad,
mi verdad, hermanos. (Manegat 43-44)

Altres poemes del seu tercer poemari *Criatura múltiple* (1954) aporten més dades. Així, doncs, en el poema «La criatura múltiple» la seua veu de dona es fa dipositària de les múltiples veus de les altres dones,

Yo soy tantas mujeres en mí misma!
!Están viviendo en mi tantas promesas,
tantas desolaciones y amarguras,
tanta verdad que no me pertenece! (Manegat 67)

Alhora que es queixa a Déu de ser riu, paraula, drecera, única abella i no ser mar, clamor, carrer de ciutat i rusc com desitjava. En «La mujer estéril», l'interpel·la tot inquirint per què ella no és so de la seua veu i si, en tot cas, és l'error de la seua obra. Afirmar contundent que elevaria el seu cant, si estiguera ben feta la creació, però que no pot davant les lleis injustes que l'exclouen de tot allò que viu i es prolonga. La seua veu amarga diu: «es grito y alarido de mi sangre/ venenosa y oscura, sin caminos de amor». En «La enferma», a propòsit de la seua imminent mort avisa: «búscame en la protesta y en el grito/ eso

que oculto aquí cuando me voy». En «Mujer de sal», referència a la dona de Lot, com se sap figura bíblica considerada el paradigma de la desobediència, sorprèn el tarannà seré i sensiblement humà cap als altres amb què Beneyto presenta el discurs d'aquesta dona castigada, que dialoga amb els companys que caminaran cap a altres terres, lluny de la destrucció de Sodoma; tot raonant que està viva y no ho oblida, no podria ignorar la primavera, però seria un llast en el seu camí —«de nada os servirían las pisadas/ antiguas, de mi tiempo femenino». Ella es detindria davant dels éssers trencats, davant dels cards més que de les flors. Per això, es quedarà en el riu, en la vora on hi ha petges amigues i remotes. I afirma convençuda que el seu gest no és covard, és humil i senzill com l'aigua, «Como el agua forzada en su albedrío/ que, no quisiera, però que al mar desagua». I finalitza amb una declaració sorprenent:

[...] Perdonadme. Renovarse
es necesario siempre a vuestro lado.

Sin embargo aquí estoy, mujer de sal,
que no sale a luchar por la belleza,
mujer indócil, loca, desigual,
que vuelve hacia la vida la cabeza.

Pero no es hora de tristeza, amigos.
Si hubiera que llorar lloraré sola,
sol y lluvia vosotros, de los trigos,
hermana inútil yo, de la amapola. (Manegat 74-75)

Cal posar de manifest que aquesta dona, valenta en definitiva, que no contempla la culpa, «indócil, loca, desigual», se sent viva, malgrat el càstig; i que «que vuelve hacia la vida la cabeza», on paradoxalment, són els castigats. Aquest vers confirma que la seua història es quedava endarrere i no hi volia renunciar, que aquest motiu era el que veritablement importava. De nou trobem una actitud que implica la rebel·lió, junt amb una comparació final humil i poc reconeguda —«hermana inútil yo, de la amapola»—, que reconeix per sobre la

bondat, la vàlua, d'aquells elegits que fugiren de Sodoma —«sol i lluvia vosotros, de los trigos». Crec que aquesta tàctica no és gratuïta, sinó semblant al que comentava sobre la Peregrina.

En un altre sentit em resulta motivador apropar aquest poema a dos altres amb el títol de «La dona de Lot» i «La mujer de Lot», que òbviament tracten el mateix assumpte. Un d'Anna Akhmàtova i l'altre de Wislawa Szymborska, respectivament. En traducció de Jaume Creus, diu així un fragment de la primera, que té una certa concomitància amb el poema de Beneyto —en el sentit que allò que es quedava darrere era la seua vida, la seua història, i per això es va girar. Cal observar el seu final tan humà com delicat:

[...]

Però parla el neguit en veu alta a la dona:

«No és pas tard, pots contemplar encara

les roges torres de la Sodoma natal,
la plaça on cantaves, el pati on filaves,
les buides finestres de la casa elevada
on paries els fills al teu home estimat».

[...] Qui, doncs, la plorarà, aquesta dona?

No sembla pas la menor de les pèrdues?

Mai el meu cor, però, no oblidarà

Qui va donar la vida per un sol esguard. (181)

Pel que fa al poema de Szymborska, traduït al castellà per Gerardo Beltrán i Abel A. Murcia, és totalment diferent i dona diverses raons, quotidianes, previsibles, o atzaroses, totes elles desdramatitzant els fets, amb aquell punt finíssim que sap emprar per endinsar-se en l'essència de les coses, gairebé imperceptiblement. En traducció nostra diria:

Potser vaig mirar cap endarrere per curiositat [...]

Per distracció: en nugar-me el cordó de la sandàlia. [...]

Per la desobediència natural dels humils. [...]
Tot sentint que ens perseguien.
Commoguda pel silenci, en pensar que Déu canviaria d'idea. [...]
Vaig mirar cap endarrere plena de ràbia. [...]
Vaig mirar cap endarrere sense voler. [...]
Un badall de sobte em va tallar el pas.
En la vora un hàmsster agitava les potes davanteres.
I aleshores ambdós vam mirar cap endarrere. [...]
És possible que haja tingut els ulls oberts. /
Que haja caigut mirant cap a la ciutat. (247-248)

Comptat i debatut, crida l'atenció la coincidència de totes tres poetes en no mencionar ni la culpabilitat, ni el remordiment per la seua actuació. Sembla que estaven motivades per tantes altres coses importants i diferents.

Pel que fa a la poesia en català de Beneyto, paga la pena detenir-se sobretot en el poema també emblemàtic «L'engany» i en «Veu per a un fill nonat» de *Ratilles a l'aire* (1956). En aquest segon, aborda el tema de la maternitat d'una manera força inusual perquè s'adreça a un fill inexistent, la qual cosa no hauria de sorprendre perquè podria respondre a un desig que s'assolirà, o no, en el futur. En començar, els sentiments amorosits es verbalitzen, somiava els seus braços com «dues branques de dolçor pregona», però aviat aquesta mare el sent «fet cadena» al seu coll, «fet d'amor que asfixiava». Li pregunta què vol d'ella, i, quina animàlia és dins de la seua vida, devorant-li feréstec la tendresa, per acabar acomiadant-lo i pregant que la deixi ja sola, «sense pes, crescuda» mentre ell habite els llimbs d'infants nonats on potser trobe companya i aguardant-lo la infantesa de la mare.

Força inusual i força original, i sobretot contrari als desigis de l'àngel i tots els seus fantasmes i malediccions, puix prima el pensament i el desig de la possible mare que en aquest cas s'atreveix, sense culpabilitats, ni remordiment a verbalitzar els perjudicis que un fill també pot ocasionar. Aquest discurs planteja, sense estridències, que la maternitat no és una obligació per a totes les dones, sinó una opció, naturalment ben valuosa, però que aquesta ha de ser desitjada sempre. Amb raó, amb Beneyto, ens trobem davant la dona múltiple.

Pel que fa al poema «L'engany», ben conegut pels dos primers versos, gairebé sempre present en recitals o lectures de celebracions feministes, i no feministes. Com molt bé assenyala Maria Lacueva Lorenz, en referir-se a la novel·la de Beneyto, el sintagma «la dona forta» «es tracta de la transcripció literal del poema homònim que apareix al llibre dels Proverbis (31,10-31) de l'Antic Testament. Aquesta via interpretativa se'ns obre a partir de la lectura dels dos primers versos del poema, el qual segurament va ser escrit quasi paral·lelament la primera versió de la novel·la (136)». Subratllaria aquesta informació, junt amb la de la nota 61 que Lacueva ofereix a continuació i que diu que *La dona forta* és la primera novel·la de Beneyto i que tot apunta que va ser escrita abans de 1955 (136). El poema bíblic podria haver servit d'inspiració per a l'àngel de la llar i encara el supera amb escriu com a ideal d'esposa, mare i mestressa de la llar.

Al primer vers de «L'engany», «Jo soc la dona forta de la Santa Escrip-tura», el jo poètic contradiu imperiosament l'afirmació i manifesta ser la més feble i humil criatura, com igualment nega posseir tot els valors que ells li atribueixen: no és freda, ni serena ni valenta, al contrari pateix pànic i tristor. Els qui així l'anomenen li mereixen més bé menyspreu, no comprén perquè li atribueixen uns valors que no li pertanyen. És molt comprensible i gratificant que el jo poètic negue ser tot això que li atorga, o adjudica, el sentir de la Santa Escrip-tura tenint en compte la realitat: o siga mentides, beneficis interessats del patriarcat. La crítica i la rebel·lió se'ns ofereixen nítides com en altres poemes de l'autora. Tanmateix, els darrers sis versos mostren una crítica cap a si mateixa quan diu: «Però mai no vaig dir-los: «Companys, també soc terra./ De flama soc i d'aigua, d'elements sempre en guerra...». Ni tampoc la seua por a la nit, a la mort, la faria capaç de mostrar «la ferida».

Tot això em porta ja, inevitablement, a «Uns mots de l'autora després de vint-i-cinc anys», que l'escriptora va afegir a la segona edició de 1990 de *La dona forta*:

No vint-i-cinc, sinó alguns més, per tal com, en realitat aquesta va ser la meua primera novel·la, escrita un parell de vegades, la segona, precisa-

ment, per a fer-la més confusa, accentuant trets que ara considere negatius amb la perspectiva que dona la distància en el temps. Aclariré, doncs, que la novel·la no era així, en un principi. El lector la veurà, possiblement anacrònica, plena de claudicacions, gairebé masclista. I aquesta és una culpa que confesse per imposició de l'ambient, de l'època en què vivia. Novel·la escrita sota la pressió de vàries dictadures. En primer lloc, la que patia el país, a dalt, i després una o dos més, que podrien ser la de la meua pròpia condició de dona, en el pla personal —la meitat de la franja humana anomenada home ens volia humils, submises— a la qual cosa s'afegia el mateix ambient. (41)

Aquestes paraules, i la informació que ens proporciona Lacueva sobre la composició de *La dona forta* abans de 1955 (131), venen en ajuda meua per a donar-me per ben entesos aquells poemes tan valents i colpidors, que esdevenen una mica confusos al final, però que no deuen neutralitzar ni canviar el seu autèntic contingut, ni la intenció vertadera.

Conclusió

Si pensem en tot l'itinerari personal i creatiu de Maria Beneyto, resulta veritablement una dona i una escriptora admirable. Crec que a hores d'ara, amb els poemes abans comentats, no hi haurà cap dubte que ens trobem davant d'una escriptora valenta i rebel contra les injustícies i les dictadures o pretensions patriarcals, masclistes, exercides sobre les dones. Lluny d'ella, de les seues múltiples dones, acceptar els designis bíblics ni de l'àngel, sinó denunciar-los i destruir-los. No és aquest el seu únic interès social i cívic, perquè sabem que aborda el de tots els desheretats, però en aquesta ocasió era el meu propòsit.

Sé que queden prou escenaris seus per visitar, però, ara, per raons d'espai, he d'acabar. M'haguera agradat detindre'm en altres poemes inclosos en *Vidre ferit de sang* (1977), com ara «La dama bova», trenta-nou anys de «núvols/ i fum i boira», de mare i de filla patidora, que sentència: «... la dona va nàixer d'un esglai,/amb la por per ambient/ i tots els clams per música de fons». Així

mateix en «Ombres», sobre les dones velles del capvespre, «Amb les paraules/ nascudes mortes, amb el vidre/ que es trenca al fons dels ulls/ en mil punxes desfetes./ [...] Boques a mig somriure o pedra a mig badar-se, ens acomiaden des de lluny./ La cendra/ que són, amuntegada, aguarda». O «Parets per a una casa nova», que vaticina de manera un tant irònica un futur insegur lluny de la felicitat: «La casa creix, palau i claveguera,/ bordell i santuari, pou, cau, gruta./ Els manobres cansen de suar-la». I del poemari *Després de soterrada la tendresa* (1993), «Tocar mare», magnífic des de l'absència, i a través del record que porta a la seguretat i la felicitat. O «Una dona i un home en l'alta nit» sobre el deteriorament irreversible i la comunicació força deshumanitzada d'una parella.

Pel que fa a la recerca d'una poètica, és sorprenent com Beneyto fa per formar-se, en solitari, mitjançant la lectura, com aprén mètrica, fins a l'extrem que diu que en un moment que parlava en decasíl·labs de manera natural. I com, a poc a poc, s'integra en els corrents que els poetes de la seua generació conreaven. Ara m'interessa assenyalar com responia en l'entrevista que Alpera li va fer, a certes preguntes relacionades amb la seua escriptura.

P. Tu creus que el fet d'escriure d'una manera més «moderna», com has esmentat abans, en el sentit de fer una lírica narrativa, de vers lliure, sense tanta preocupació per la retòrica formal, tu creus que aquesta manera de versificar li anava més al teu esperit de dona lliure, rebel davant les coses. Potser les escriptores veneçolanes també ho valoraren, com també el fet de ser una poetessa en lloc d'un poeta.

R. Sí, clar, jo sempre he tingut un caràcter independent, he estat una dona independent. Mirava d'escriure de manera més «moderna» en el sentit de reflectir els sentiments, les vicissituds, les diverses maneres poètiques dels grans autors, com Neruda, Vallejo... És a dir, la «nova manera» dels cinquanta. [...]

P. També hi ha una altra rebel·lió, la rebel·lió cívica i la rebel·lió de dona que no tenia el paper necessari, que et porta a una dimensió d'escriptora feminista, no sols a la «dona forta» sinó també de la «criatura múltiple». Aqueixa rebel·lió la portes fins als darrers poemes en català?

R. Sí, en el meu darrer llibre inèdit, *Elegies de pedra trencadissa*, ho intento. La dona que es plany ara dels seus delers, de les seues preocupacions, del seu món trist i aïllat, mira aleshores per la finestra i veu també els altres. (1996: 55, 60)

Maria Beneyto no s'immuta en sentir el terme feminista, és un bon senyal. Ens havia dit que els seus poemaris en català es dedicaven més a l'aspecte intimista i és cert però sols a mitges. De la mateixa manera que en els poemaris més socials, el seu propi jo, com ja s'ha dit, ben admirable, no és absent. I pense que sense haver d'anar a *Elegies de pedra trencadissa*, el seu jo sense esforç s'implica amb el col·lectiu, amb les altres dones, múltiples i diverses.

Bibliografia

- AKHMÀTOVA, A. (1984): *Poesia completa*, trad. i ed. de J. Creus, Barcelona, Edicions de 1984.
- ALPERA, LL. (1996): «Entrevista amb Maria Beneyto», *L'Aiguadolç*, 22, pp. 49-60.
- (1997): «Introducció», en *Maria Beneyto. Poesia (1952-1993)*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- BENEYTO, M. (1990): «Uns mots de l'autora, vint-i-cinc anys després», en *La dona forta*, València, Institució Alfons El Magnànim, pp. 41-43.
- (2008): «Palabras preliminares», en M. Jato, *Maria Beneyto. El laberinto de la palabra poética*, Institució Alfons el Magnànim, València, pp. 11-17.
- LACUEVA LORENZ, M. (2019): *Les dones fortes. La narrativa valenciana sota el franquisme*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- MANEGAT, J. (1965): *Maria Beneyto. Poesía (1947-1964)*, Barcelona, Plaza & Janés.
- PALAU VERGÉS, M. (2008): *Maria Aurèlia Capmany. Escriure la vida en femení*, Tarragona, Arola Editors.
- SZYMORSKA, W. (2014): *Poesía no completa*, introd. E. Poniatowska, trad. i ed. de G. Beltrán & A. A. Murcia, México D.F., Fondo de Cultura Económica.
- WOOLF, V. (1979): «Profesiones para la mujer», en V. Woolf, *Las mujeres y la literatura*, trad. A. Bosch, Barcelona, Lumen.